

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ЯКІСТЬ ОСВІТИ”

Грибко О. В.,

к. держ. упр.,

провідний фахівець відділу з координації наукової роботи та докторантури,

Харківський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління,

м. Харків

У статті вивчено підходи до визначення поняття “якість” з точки зору філософії, економіки, управління. Окреслено сутність поняття “якість освіти”, визначено низку факторів, які впливають на якість освіти.

Ключові слова: якість, якість освіти, вища освіта, заклад вищої освіти.

Grybko O. V.,

PhD in Public Administration,

leading specialist of Department of scientific work coordination and doctoral studies,

KRI NAPA, Kharkiv

BASIC APPROACHES TO THE DEFINITION OF THE CONCEPT “EDUCATION QUALITY”

The issue is devoted to the definition of “quality” from the point of view of philosophy, economics, management. The essence of the concept of “education quality” is outlined, a number of factors that influence on the quality of education are done.

Key words quality, quality of education, higher education, establishment of higher education.

Постановка проблеми. На сьогодні двома ключовими тенденціями, які визначають вигляд сучасного світу, є зростаюча увага до освіти в цілому й підвищений інтерес до проблем її якості. Заявлена необхідність переходу до економіки знань, інноваційного розвитку, та підвищення ролі набутої кожним членом суспільства освіти в цих процесах приводять до зростання відповідальності закладів вищої освіти (далі – ЗВО) за рівень якості освіти, яка надається. Поняття якості освіти в останні роки все міцніше вкорінюється у лексиці не лише освітян і вчених, а й політиків та державних управлінців, при цьому вона розглядається ними, перш за все, як основа конкурентоспроможності країни, її політичної та економічної незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у визначення поняття “якість” освіти зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як Н. Батечко, Д. Воткінс, Д. Грін, М. Кісіль, Ф. Кумбс, Т. Лукіна, В. Полонський, І. Соколова, А. Харві, А. Чемерис, С. Щудло, що свідчить про те, що досліджувана проблематика є доволі актуальною й значною мірою окресленою. Але на практиці певні аспекти визначення якості саме освіти ще недостатньо вивчено й потребують подальшого розгляду.

Більшість науковців і практиків, які працюють у галузі освіти, вважають центральною проблемою реформування освіти саме підвищення її якості, а отже, на перший план виходить розуміння того, що таке якість освіти, чим вона визначається та від чого залежить, як її можна підвищити та які складнощі виникають у процесі її вимірювання.

Метою статті є визначення сутності поняття “якість освіти”, виокремлення факторів, які впливають на якість освіти.

Виклад основного матеріалу. Якість пронизує весь всесвіт і є одним із ключових факторів соціального устрою, крім того, має фундаментальне значення для розуміння людської сутності та людської діяльності. В історичному аспекті визначення категорії “якість” здійснюється як з філософської, так і з економічної точок зору.

Так, І. В. Соколова, розглядаючи поняття “якість освіти”, виділяє як базове поняття “якість”, якому належить чільне місце в системі філософських категорій і яке має чимале методологічне і світоглядне значення [17, с. 52].

У філософському розумінні терміна “якість” ми виходимо з визначення якості як істотної ознаки, властивості, що відрізняє один предмет від іншого. Для розуміння сутності категорії “якість”, формування її логічного змісту, розглянемо її генезис. У багатоміліардній історії розвитку людської думки можна виділити окремі віхи узагальненого розуміння якості, яке стало підставою для формування декількох підходів трактовки сутності цього поняття:

- субстратний – характерний для давніх культур, певною мірою тотожний поняттю “властивість” і такий, що зводиться до характеристики буття за допомогою основних космічних “стихій”: вогню, води, дерева, землі, повітря тощо;

- предметний – зумовлений розвитком виробничої діяльності, формуванням науково-технічних дисциплін, що забезпечило доступність нових технологій для усіх учасників ринку й обумовило необхідність порівняння характеристик вироблених товарів;

- системний – який стає суттєвим тоді, коли об’єктами наукового дослідження та практичної діяльності є системи, що порівнюються;

- функціональний – виражає прагнення визначати якість через кількісні показники, сукупність властивостей та характеристик;

- інтегральний – зорієнтований на синтетичне, цілісне охоплення всіх сторін, всіх проявів якості [3; 8; 10; 21].

Наведені підходи до розуміння категорії “якість” деякою мірою вказують на його еволюцію. а також свідчать про те, що окремі з цих підходів є більш актуальними для суспільства в певні періоди його розвитку (таблиця).

Якість певного товару/послуги потрапила до уваги науковців у 30-ті роки ХХ ст., тоді як якість освіти стала предметом широкого обговорення лише у 60-ті рр. ХХ ст. у зв’язку з усвідомленням кризи освіти, яку описав Ф. Кумбс [15, с. 27].

Британські дослідники Л. Харві та Д. Грін визначили сутність якості вищої освіти, описали чинники, від яких вона залежить. Зокрема, вони встановили, що, на відміну від “бурхливого ХХ століття”, в окремі історичні періоди в минулому питання якості освіти не стояло так гостро, базувалося на довірі суспільства до освітніх інституцій і сприймалося як належне [24].

Також ними було окреслено низку чинників впливу на якість освіти, як-от:

- вимоги сторін, які зацікавлені в діяльності ЗВО: держави, роботодавців, студентів, науково-педагогічних працівників;

- якість самої академічної галузі, яку треба оцінити;

- історичний період в розвитку вищої освіти тощо [Там само].

Отже, маючи значні та непов’язані між собою фактори впливу, що поняття “якість” стосовно вищої освіти має різні інтерпретації.

З економічної точки зору, якість – сукупність істотних споживчих властивостей продукції або послуги, значущих для споживача. Якість розглядається як невід’ємний атрибут високоєфективної праці у суспільстві, джерело національного багатства, а також, що особливо важливо, як один із факторів виходу із соціальної та економічної криз [11; 19].

Еволюція розуміння поняття “якість”

Підходи	Представники	Формулювання сутності якості
Субстратний	Арістотель	“Якість” проявляє себе у стійкості речі, її відмінності від інших; станах та властивостях, що здатні змінюватися та переходити один в одного (гаряче – тепло – прохолодно – холодно) [20]
Субстратний, системний	Демокрит, Г. Галілей, Дж. Локк, І. Кант	Об’єктивні якості (тобто такі, які притаманні самим природним речам) та суб’єктивні якості (ті, що містяться лише у людському сприйнятті) вирізняв вже Демокрит, пізніше – Галілей, потім Локк, який вперше застосував терміни “первинні” та “вторинні” якості. І. Кант вважав локківські об’єктивні якості апіорними (ідеальними), а суб’єктивні апостеріорними (реальними) [20; 21]
Інтегральний	Г. Гегель	У філософській системі Гегеля вихідними логічними моментами буття є якість, кількість та міра. Закон переходу кількісних змін у якісні розкриває внутрішній механізм розвитку. Якість, – вважає Гегель, – є внутрішня визначеність буття, таким чином, що це дає підстави визнавати, що дещо перестає бути тим, чим воно є, коли воно втрачає свою якість. Кількість є, навпроти, зовнішня до буття визначеність. Третя ступінь буття – міра – є єдністю перших двох, якісна кількість [4, с. 217]
Предметний, функціональний	В. Шухарт, Дж. Джуран	Якість має два аспекти: об’єктивний – фізичні характеристики об’єкта та суб’єктивний – визначення людиною ступеня позитивності об’єкта, здатність до використання (відповідність призначенню). Якість – є ступінь задоволення споживача, тобто для створення якості виробник повинен дізнатися вимоги споживача і зробити свою продукцію такою, щоб вона відповідала цим вимогам [3]
Предметний	К. Ісікава, Ф. Кросбі	Якість, як властивість товару, яка реально задовольняє споживачів: це означає, що виробництво товарів з певними характеристиками цілковито залежить від потреб споживачів [8] Концепція нульових дефектів, яка полягає в тому, що за якість не сплачують. Гроші доводиться платити за відсутність чи недостатню якість, що має бути предметом контролю з боку організації та держави [19]

У метафоричному сенсі “продукцією” вищої школи є випускники, які мають освіту кращої або гіршої якості, більшою чи меншою мірою відповідну потребам суспільства і особи, встановленим нормам, вимогам, стандартам.

Поняття “якість освіти” є одним з базових у вітчизняних та міжнародних нормативних документах, які регламентують функціонування сфери освіти – у Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”; документах пов’язаних з упровадженням Болонської системи тощо.

У Законі України “Про освіту” (2017) вказано, що якість освіти – це відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг [6].

Національна доктрина розвитку освіти України розкриває сутність поняття “освіта” як стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [18]. У документі підкреслюється, що “головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінностей громадянського суспільства” [Там само].

Міжнародна організація зі стандартизації ISO визначає якість освіти як сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, які надають їм здатність задовольняти освітні потреби споживачів освітніх послуг. При цьому підкреслюється важливість оцінки досягнутої якості усіма споживачами освітніх послуг – як безпосередніх (студент, слухач), так і опосередкованих (роботодавець, держава, громада, суспільство) [16]. Але при застосуванні саме такого підходу, якість освіти буде надто залежною від зовнішньої оцінки, від змін у затребуваності ринком праці певних спеціалістів. Зміст, вкладений у розуміння поняття “якісна освіта”, а відповідно і перелік показників, за якими оцінюється рівень її досягнення, змінюється з часом та у будь-якому разі може бути окресленим лише відповідно до специфіки основних видів майбутньої професійної діяльності спеціаліста.

У Меморандумі про вищу освіту Комісії Європейських співтовариств якість освіти висвітлено як “найбільш ефективно використання людських і матеріальних ресурсів вищої школи; поширення наукових досліджень і максимального можливого їх застосування в навчальному процесі; удосконалення і оптимізація вступу до вищого навчального закладу і форм атестації студентів; покращення професійної компетенції викладачів; поглиблення взаємодії з роботодавцями” [13].

Н. Батечко вивчає якість освіти як складну систему, яка поєднує організаційну структуру, методики, процеси і ресурси необхідні для функціонування системи освіти з метою її відповідності соціальним нормам та державним освітнім стандартам [1].

В Енциклопедії освіти подано таке визначення: “Якість – комплексна характеристика, яка відображає діапазон і рівень освітніх послуг, що надаються системою освіти відносно до інтересів особи, суспільства і держави” [5; 12].

Якість освіти деякі вчені розглядають у двох аспектах – вузькому та широкому. Скажімо, С. А. Щудло пропонує якість освіти розглядати саме так. У широкому значенні під якістю освіти мається на увазі збалансована відповідність освіти (як результат, процес та освітня система) багатоманітним потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам). У вузькому значенні під якістю освіти розуміється якість підготовки фахівця, яка визначається як збалансована відповідність підготовки фахівців (як результату і як процесу) різноманітним потребам (держави, суспільства, особи), цілям, вимогам, нормам (стандартам) [23].

А. О. Чемерис також наголошує, що “Якість освіти слід розуміти у широкому та у вузькому значенні. У широкому – якість освіти характеризується через якість системи у відповідності процесу, результату та самої освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти; у вузькому розумінні якість освіти стосується лише самої особистості” [22].

З точки зору управління підходить до тлумачення якості освіти М. В. Кісіль, вказуючи, що якість освіти – це низка системно-соціальних якостей і характеристик, які визначають відповідність системи освіти прийнятим вимогам, соціальним нормам, державним освітнім стандартам. Систему якості освіти автор подає як сукупність організаційної структури, методик, процесів і ресурсів, необхідних для здійснення управління якістю [9, с. 86].

На наш погляд, до даних визначень можна додати затребуваність ринком праці випускників певного ЗВО, а також збереження здоров'я здобувачів вищої освіти протягом навчання при прогнозуванні результатів педагогічного процесу в межах вікових та індивідуальних показників.

Крім того “якість освіти” за своєю сутністю є системою відкритою, адже на її зміни суттєво впливають навіть незначні зміни зовнішнього середовища (від технічного прогресу до змін нормативних документів). А тому особливо значення набуває забезпечення єдності всіх структурних підрозділів ЗВО щодо надання освіти належного рівня якості, при цьому слід враховувати такі внутрішні фактори впливу на якість освіти (рисунок).

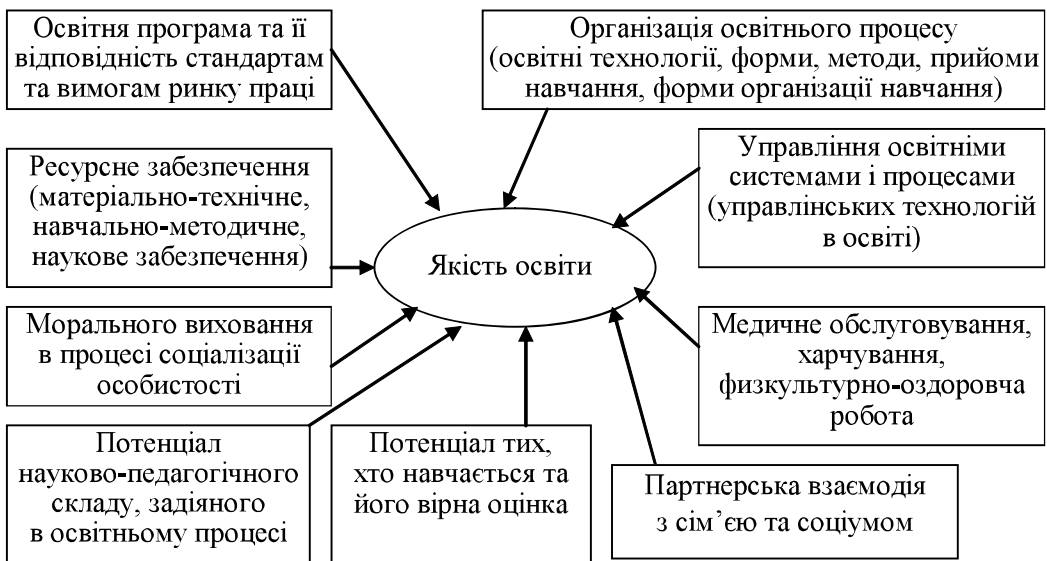

Рисунок. Внутрішні фактори впливу на якість освіти [12; 15; 22].

Варто зауважити, що однією із помилок оцінювання якості освіти є оцінка результатів виключно за кількісними показниками. Звісно, таким чином оцінювати якість простіше, вона вимірювана та наочна. Складніше побачити всю систему факторів та відносин, що забезпечують якість. Системний та інтегральний підходи до визначення якості освіти дозволяють уникати цієї помилки. Така система моніторингу враховує те, що якість обумовлюється не лише її нормативними та технологічними факторами, а й психологічними та організаційними. Адже над якістю не можна працювати епізодично, у процесі організації навчального процесу треба приділяти увагу всім його складовим – якості ресурсного забезпечення, освітніх програм, кваліфікації персоналу тощо. Іншими словами, якість має задаватись технологічно, організаційно, психологічно, оскільки вона є багатогранною категорією, а також враховувати ті об'єктивні здібності, які мають здобувачі вищої освіти, приходячи до ЗВО.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, якість освіти – інтегральна характеристика системи освіти, що відображає ступінь відповідності ресурсного забезпечення, освітнього процесу, освітніх результатів нормативним вимогам, соціальним й особистісним очікуванням, а оцінка якості освіти – визначення за допомогою діагностичних та оціночних процедур ступеня відповідності ресурсного забезпечення, організації освітнього процесу, освітніх результатів нормативним вимогам, соціальним й особистісним очікуванням.

Список використаних джерел:

1. Батечко Н. Г. Феномен якості вищої освіти в сучасному науковому дискурсі. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 3–4. С. 1–16.
2. Большой энциклопедический словарь : [пер. с англ. за вид. The Hutchinson Almanac 2000, Oxford]. Москва : АСТ, 2001. 944 с.
3. Воткинс Д. Размышления о будущем качества. *Стандарты и качество*. № 7. 2006. С. 102–106.
4. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. Наука логики. Т. 1. Москва : Мысль, 1974. 454 с.
5. Энциклопедія освіти / АПН України ; головн. ред. В. Г. Кремінь. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Закон України “Про освіту” від 05.09.2017 р. № 2145-19. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380. С. 5.
7. Имаи Масааки Кайдзен. Ключ к успеху японских компаний. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2006. 232 с.
8. Исигава К. Контроль качества продукции в Японии. *Материалы семинара по управлению качеством*, август 1979 г. Москва : Экономика, 1997. 140 с.
9. Кісіль М. В. Оцінка якості вищої освіти. *Вища освіта України*. 2009. № 14. С. 82–87.
10. Краткий словарь по философии / под общ. ред. И. В. Блауберга, П. В. Копнина, И. К. Пантина. Москва : Политиздат, 1966. 360 с.
11. Краткий экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. Москва : Ин-т новой экономики, 2001. 1088 с.
12. Лукіна Т. Якість освіти. *Енциклопедія освіти / АН України ; головн. ред. В. Кремень*. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 1017–1018.
13. Меморандум про вищу освіту Комісії Європейських співтовариств, 1991 р. URL: <https://kritishestudentenutrecht.files.wordpress.com/2009/06/ec-memorandum-on-higher-education-1991.pdf> (дата звернення: 01.10.2018).
14. Полонский В. М. Словарь понятий и терминов по законодательству РФ. Москва : Моск. ин-т развития образовательных систем, 1995. 170 с.
15. Світлана Щудло. Вища освіта у пошуку якості: quo vadis. Харків ; Дрогобич : Коло, 2012. 340 с.
16. Системы менеджмента качества ISO 9000:2005 (основы и словарь). URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9000:ed-3:v1:ru:term:3.3.1> (дата звернення: 01.10.2018).
17. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : монографія / за ред. С. О. Сисоєвої ; МОН України; АПН України ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Маріуполь ; Донецьк : АРТ–ПРЕС, 2008. 400 с.
18. Указ Президента України “Про національну доктрину розвитку освіти” від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/main/tt4003y2002> (дата звернення: 01.10.2018).
19. Управление качеством : учебник / под ред. д.е.н., проф. В. Д. Ильенковой. Москва : Знание, 2002. 420 с.
20. Философский словарь / сокращ. пер. с нем. под общ. ред. д.филос.н. М. М. Розенталя. Москва : Изд-во иностр. л-ры, 1961. 720 с.
21. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. 5-е изд. Москва : Политиздат, 1986. 590 с.
22. Чемерис А. О. Якість освіти як загальна тенденція європейської інтеграції. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7711/97/> (дата звернення: 01.10.2018).

23. Щудло С. А. Чинники суспільного та наукового зацікавлення якістю вищої освіти. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2012. Вип. 55. С. 158–164.

24. Harvey L., Green D. Defining quality. *Assessment and Evaluation in Higher Education*. 1993. Vol. 18 (1). P. 9–34.

Надійшла до редколегії 29.10.2018 р.

УДК 351.851

Sadovska L.,

PhD in Agriculture, Assistant Professor,

Doctoral Student at the Social and Humanitarian Policy Department,

Kharkiv Regional Institute of Public Administration

National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kharkiv

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF CIVIL EDUCATION OF UKRAINE: HISTORY, DEVELOPMENT AND STRATEGIC ORIENTATIONS

A civil education requires adhering the principles of humanization and democratization, self-regulation, multiculturalism, systematic and complex approach, interdisciplinary integration, coherence and consistency, conformity to the culture. A process of civil education implementing is possible through the complex interaction of all the mechanisms such as logistics, institutional components and so on. Even though nowadays in Ukraine civil education development is in its heyday, but still there is potential for improvement.

Key words: public administration, civil education, stages of development, strategic orientations, Ukraine, government policy, implementation

Problem setting. In the process of building the State there are strategic resources such as socio-political, cultural, historical and spiritual potentials of a society. Civil education of young generation is an integral part of developing modern government policy in Ukraine, which in turn is a complex socio-political phenomenon based on the sustainable development of the society, early detection, prevention and neutralization of threats to the national interests in various spheres of activity in the society.

Recent research and publications analysis. Formation of civil consciousness of young people is based on the scientific analysis of:

- historical, cultural and ideological heritage
- national traditions
- family and educational values
- international relations
- social and political processes.

The historical experience indicates the need for considering following actors: the national psychology, philosophy, educational aspects and processes of state development in the process of working with young people.

Foreign experience of forming the civil education is based on defining the particular goals of civil education process. For example, in non-democratic states, thus, the central aim of the civics is to teach schoolchildren to loyalty and obedience to the regime or its leaders. In a liberal democracy, on the other hand, the aim of civic education is to educate children to appreciate the public value of toleration. This understanding is central to different approaches to education within liberal-democratic constitution [5].